

Ammattikasvatus ja sukupuolten välinen tasa-arvo

Gonon, P., Haefeli, K., Heikkinen, A. & Ludwig, I. (2001). Gender Perspectives on Vocational Education. Historical, Cultural and Policy Aspects. Germany: Peter Lang. ISBN 3-906763-87-0. (332 s.)

Philipp Gononin, Kurt Haefelin, Anja Heikkisen ja Iris Ludwigin toimittamassa kirjassa "Gender Perspectives on Vocational Education" tarkastellaan ammattikasvatusta ja -koulutusta sukupuolten välisen tasa-arvon näkökulmasta kiinnittämällä erityistä huomiota niihin historiallisiin, kulttuurisiin ja poliittisiin tekijöihin, jotka ovat muokanneet ammattikasvatuksen kenttää aina 1800-luvulta lähtien. Kirja perustuu elokuussa 1999 Aaraussa Sveitsissä pidetyn kansainvälisen konferenssin antiin. Siinä esitellään yhdeksäntoista kirjoittajan voimin sukupuolten välistä tasa-arvoisuutta tai sen puutetta eri maissa tietyillä ammattikasvatuksen ja työn alueilla. Teoksen kantavana ideana on kuvata niitä sukupuolispesifisiä rakenteita ja käsityksiä, jotka mahdollistavat sukupuolten välisen eriarvoisuuden. Kirjan ensimmäisessä osassa, joka koostuu kahdestatoista eri artikkelista, pureudutaan Sveitsin ja Saksan ammattikasvatuksen sukupuolikysymyksiin esittelemällä sekä faktoja ammatillisesta koulutuksesta että keinoja sukupuolten välisen tasa-arvon edistämiseksi. Kuvien artikkelin muodostamassa

toisessa osassa valotetaan sukupuolikysymyksissä edistyksettä pidettyjen Pohjoismaiden tilannetta.

Anna Borkowsky avaa sukupuolten välistä tasa-arvoa koskevan keskustelun esittelemällä sveitsiläisen ammatillisen koulutuksen peruspiirteitä ja osoittamalla sukupuolisegregaation olevan näennäisestä tasa-arvosta huolimatta ammatillisen koulutuksen arkea. Sveitsiläiset miehet suorittavat naisia useammin toisen tai korkea-asteen ammatillisen tutkinnon, yli puolet olemassa olevista ammanteista on sukupuolispesifisiä ja 139:sta sukupuolispesifistä ammatista 102 on miesten ja loput 37 naisten ammatteja. Silvia Grossenbacher päätyy samansuuntaisiin tuloksiin tarkastellessaan ammatinvalintaa, ammatillista peruskoulutusta, työelämää ja ammatillista jatkokoulutusta Sveitsissä. Hän toteaa tiettyjen rakenteellisten tekijöiden, kuten sukupuolittuneen työelämän miesten ja naisten aloineen, naisen paikka kotona –ajattelun sekä uran ja perheen yhdistämisen vaikeuden, estävän sukupuolten välisen tasa-arvon saavuttamista. Tämän vuoksi erityistä huomiota sukupuolikysymyksiin pitäisi kiinnittää ammatinvalinnan ohjauksessa, ammatillisissa opilaitoksissa ja työssä oppimisen ympäristöissä, jotta voitaisiin laajentaa naisten valitsemien ammattien alaa, lisätä naisten uratietoisuutta ja motivoida heitä hakeutumaan jatkokoulutukseen. Oman

osansa tästä rakenteiden murtamisesta kantavat vanhemmat ja opettajat. Myös Agnes Weber sveitsiläisen koulutuspolitiikan dynamiikkaa eritellessään kiinnittää huomiota naisten heikkoon asemaan nykyisessä maailmassa, sillä johtamiskulttuuri on patriarkaalinen, samoin talous ja politiikka ovat miesten aluetta. Naisten vastuulla on ollut ja on edelleen pääasiassa kasvatusta ja kodinhoito. Ammatillisen koulutuksen asemaa omassa artikkelissaan käsittelevä Philipp Gonon toteaa muiden kirjoittajien tavoin sveitsiläisten naisten olevan miehiä kouluttamattomampia, suorittavan miehiä lyhyemmän koulutuksen ja olevan aliedustettuina akateemisesti suuntautuneissa instituutioissa. Pitkän perinteen omaavan ammatillisen koulutuksen piirissä hierarkia ja eriytyminen sukupuolen mukaan alkaa jo ensimmäisillä työssä oppimisen jaksoilla ja vahvistuu mitä korkeammalle ammatillisen koulutuksen tikkaita kiivettään, esim. kaupallisen alan loppututkinnon suorittaja on naista useammin mies.

Claudia Crottin

tarkastelunkohteena ovat naisopettajat 1800-luvun Sveitsissä ja heidän asemansa. Näiden älyllisen ja sosiaalisen äitiyden edustajien koulutus oli miesten koulutusta lyhyempää ja palkkataso alhaisempi kuin miesopettajilla aina vuoteen 1973 asti. Alkuaikoina myös naisten soveltuvuus alalle puhutti, sillä naisia pidettiin fyysisesti ja psyykkisesti mie-

hiä heikompina ja mielialaltaan arvaamattomampina. Sveitsiläinen Iris Ludwig sairaanhoitajan ammattia käsittelevässä artikkelissaan toteaa hoitajan ammatin olevan naisille hyvä tapa yhdistää ammatissa työskentelyä ja henkilökohtaiset, esim. perheeseen liittyvät intressit. Christine Mayer kysyy, miksi hoitajien professionaalinen kehitys alkoi niin myöhään Saksassa. Uskonnollis-kirkollisten hoito-organisaatioihin, perinteiseen sairaalakäytäntöön ja keskiluokkaisten naisten hyväntekeväisyystyöhön kiinnittyvät hoitajuuden juuret ovat Mayerin tulkinnan mukaan vaikuttaneet sairaanhoitajuuden ammatilliseen imagoon ja rajanneet sen professionaalistumiskehityksen ulkopuolelle. Hoitoalan koulutuksen institutionalisoitumisen ja erilaisutumisen prosessia kuvaava Rudolf Husemann toteaa saksalaisen terveys- ja sosiaalialan uskonnollisten juurien ja lääketieteen kehityksen synnyttäneen alalle käsityön, teollisuuden ja kaupan aloista selkeästi eroavan koulutusjärjestelmän, jonka ongelmana on yhtäältä koulutuksen pirstoutuneisuus ja toisaalta laadun kirjavuus.

Saksalainen Sylvia Rahn tarkastelee nuorten, etenkin naisten ammatinvalintaa 1900-luvun alussa ja lopussa. Individualisaatioon uskoen on väitetty, että nuoret valitsevat ammattinsa yksilöllisesti, strategisesti ja vallitsevien työmarkkinoiden ohjaamina ja näin tehdessään he eivät ole tietoisia sukupuolen ja sosiaalisen taustan aiheuttamasta epätasa-arvosta. Nuorten naisten ammatinvalinta noudattaa Rahnin tulkinnan

mukaan yhä edelleen vallitsevaa sovinnasta käytäntöä, mikä on seurausta sukupuolittuneista työmarkkinoista ja sukupuolittuneista ammatinvalinnanohjauksen malleista. Yksilöllisten valintojen mahdollistamiseksi ja sukupuolten välisen tasa-arvon edistämiseksi tulisi panostaa erityisesti naisten alojen ja niillä luotavien ammatillisten urien kehittämiseen sekä suunnata sukupuolittuneista ammatinvalinnanohjaukselta uusille nouseville aloille, jotta sukupuoli-spesifisyyttä ei pääsisi näille aloille syntymään.

Saksalaisessa kontekstissa liikkuva Dagmar Schulte kohdistaa katseensa ammattikasvatuksen, erityisesti ammatinvalinnan teorioihin, joiden hän toteaa olevan sukupuolineutraaleja – sellaisia teorioita, joissa ei käsitellä sukupuoli-eroja eikä esim. perheen ja työn (uran) yhteensovittamista. Kuitenkin ammatinvalinnassa sukupuoli on sekä sosiaalisesti että yksilöllisesti merkittävä tekijä, ovathan ammatilliset koulutusmarkkinat sukupuolittuneet työelämästä puhumattakaan. Schulte esittelee artikkelissaan myös kaksi koulutusprojektia, joiden avulla on pyritty laajentamaan nuorten tyttöjen ammatinvalinnan mahdollisuuksia rikkomalla sukupuolispesifejä oletuksia, esim. järjestämällä ”syrytyneille” tytöille koulutyöhön sidoksissa olevaa vapaaehtoista, tekemisen ympärille rakentuvaa ja teknisiä taitoja harjaannuttavaa toimintaa sekä perustamalla yksilö- ja ryhmäohjauksen ideaan pohjautuvan elämänsuunnittelu-projektin. Sveitsiläinen Katrin Spring vastaavasti kuvailee kolmesta eri osasta koostuvaa

työssä oppimisen projektia, jonka tavoitteena on ollut parantaa Sveitsissä asuvien nuorten naisten työssä oppimisen mahdollisuuksia, vaikuttaa heidän ammatinvalintaansa ja rohkaista heitä yrittäjyyteen. Kurt Haefeli kertoo esimerkkejä siitä, kuinka sukupuolten välistä tasa-arvoa voidaan ammatillisen koulutuksen piirissä edistää herättämällä koulutuksen parissa työskenteleviä toimijoita (etenkin opettajia) tiedostamaan oma roolinsa, olipa sitten kysymyksessä koulutuksen sisällöt, opetuksen käytännöt, luokahuonevuorovaikutus, koulun kehittäminen tai laajemmat institutionaaliset tekijät.

Sveitsiläisten ja saksalaisten kirjoittajien kuvaukset ja analyysit osoittavat, että perinteinen työnjako sukupuolten välillä on ammattikasvatuksen kentällä säilynyt huolimatta siitä, että monia sukupuolten välisen tasa-arvon edistämiseen sidottuja projekteja ja hankkeita on toteutettu. Samalla artikkeleissa tehdään näkyväksi se, että sukupuoliroolien pysyvyys ja muuttumattomuus voidaan murtaa vain rakenteellisiin tekijöihin vaikuttamalla.

Pohjoismaiden tilannetta sukupuolten välisen tasa-arvon suhteen kirjassa tarkastellaan kuudessa eri artikkelissa, joissa jokaisessa pyritään kyseenalaistamaan Pohjoismaihin usein liitetty ”avantgardistinen” rooli ja sen aitous sukupuolikesymyksissä. Häkon Host ja Svein Michelsen kuvaavat uuden hoitotyöntekijän ammattinimikkeen luomisen prosessia ja siihen liittyviä vaikeuksia 1990-luvulla Norjassa. Tämä uuden ammattika-

tegorian luominen liittyy sukupuolten välisen tasa-arvon edistämiseen ja naisten ammatillisten mahdollisuuksien parantamiseen. Tällä hetkellä hoitotyöntekijän ammatti on vakiintunut ja hyväksytty hoitoalan ammattikategoria norjalaisessa työelämässä. Sen asema julkisella sektorilla on kuitenkin yhä edelleen epäselvä, sillä hoitotyöntekijöiden ammatti on mielletty ensisijaisesti nuoris- ja työllisyyspolitiikan välineeksi eikä varsinaisesti uudeksi ammattiosajien toimenkuvaksi, mikä näkyy mm. palkkausksymyksissä.

Norjalainen Dag W. Tallas tarkastelee artikkelissaan muista kirjoittajista poiketen miehiä kysyen, miksi miehet eivät hakeudu hoitoalan ammatteihin. Tallaksen mielestä naisten kannustaminen hakeutumaan ei-perinteisille aloille sisältää piilotetun viestin siitä, etteivät naisvaltaiset ammatit ole enää tarpeeksi hyviä naisille eivätkä näin ollen miehillekään. Tämän viestin ohella hoitoalan ei-houkutteleva imago matalapalkkalana, epämukavat työolot tarjoavana ja alhaisen statuksen ammattina ei ainakaan lisää alan vetovoimaisuutta. Alan imagon muuttaminen on eräs lääke, mutta se ei liene riittävä keino miesten houkuttelemiseksi alalle. Toisena keino Tallas pitääkin pyrkimystä vaikuttaa miesten näkemyksiin rikkomalla tietoisesti sukupuolittuneita ammatteihin liittyviä mielikuvia. Liv Mjelde esittelee melko laajasti artikkelissaan viimeisten 20 vuoden aikana tapahtuneita muutoksia ja kehitystä naisten töissä ja uusissa työssä oppimisen muotoja käsityö- ja palvelus-

lusektorilla Norjassa. Vuoden 1994 uudistuksen seurauksena ammatillisen koulutuksen ongelmat ovat muuttuneet yhä monimutkaisimmiksi sukupuolikiusaukset mukaanlukien.

Ruotsalainen Antony Lindgren pohtii ammatillisessa koulutuksessa olevien opiskelijoiden näkemyksiä koulutuksensa sukupuolisidonnaisuudesta erittelemällä opiskelijoiden koulutukseen liittyviä miehisä, naisisia ja neutraaleja mielikuvia. Anja Heikkisen tarkastelukohteena ovat insinöörien ja hoitajien sukupuolittuneet ammatilliset ideat ja niiden kehittyminen Suomessa. Asettamalla insinöörien ja hoitajien ammatit kulttuuriseen kontekstiinsa Heikkinen osoittaa, kuinka maskuliinisena ja feminiinisena pidettyjen ammattien hegemoniset ideat ovat rakentuneet suhteessa toisiinsa ja kuinka ne ovat olleet historiallisesti ja kulttuurisesti muuttuvia ilmiöitä. Insinöörit kansan ”isäntinä” ovat pitäneet huolta suomalaisen kansakunnan tuottavuudesta ja tehokkaasta toiminnasta, ja hoitoalalla työskentelevät ”emännät” ovat vastanneet kansalaisten fyysisestä ja psykologisesta terveydestä. Tällä hetkellä nämä sukupuolittuneet ammatilliset ideat ovat muutoksen alla, sillä monet ylikansalliset voimat (etenkin it-teollisuus ja globalisaatio) muokkaavat niitä ja synnyttävät uusia. Kirjan viimeisessä artikkelissa Lea Henriksson analysoi professionaalitumista koskevien teorioiden sukupuolittunutta luonnetta. Hän tarkastelee sitä, kuinka hoitoalalle tyypilliset piirteet: huolenpito, naiset ja feminiini-

syys sopivat professionaalitumista koskeviin ja luonteeltaan mm. universaaleihin, valtaintresseihin kiinnittyviin ja patriarkaalisiin teksteihin.

Edellä kuvatuissa

Pohjoismaista ammattikasvatuksen kenttää käsittelevissä artikkeleissa tehdään näkyväksi sukupuolikiusauksien monimutkaista luonnetta osoittamalla esim. sukupuolisuuden olevan läsnä myös siellä mistä sen oletetaan puuttuvan. Kirjoituksissa lähestytään sukupuolisuutta kirjan ensimmäistä osasta poiketen selkeämmin laadullisella ja arvioivalla otteella erittelemällä mm. ammattien ja ammattikasvatustieteen toimijoiden mielikuvia ja ideoita määrällisen analyysin sijaan.

Tämän yli 300-sivuisen ammattikasvatusta ja sukupuolta käsittelevän kirjan luetuun voi olla vakuuttunut siitä, että sukupuolittuneet käytännöt ovat ammattikasvatuksen arkea ja sukupuolten väliseen aitoon tasa-arvoon on vielä pitkä matka. Teoksen eräs tarkoitus onkin ollut kiinnittää erityistä huomiota tähän yleiseen pidettyyn ja yleisyyden seurauksena myös unohdettuun sukupuolikiusaukseen, jonka todetaan esim. teoksen johdannossa jääneen ammattikasvatusta ja maailmaa laajemminkin ravistelleiden uusien voimien, kuten Euroopan integraation, globalisaation, informaatioteknologiaan pohjautuvan uuden talouden ja kosmopoliittisen sukupuolettoman ihmisen hanteen, jalkoihin.

Vertailevaan otteeseen nojaava teos tarjoaa laajan näkökulman eurooppalaisesta

ammattikasvatuksesta ja sen tilasta sukupuolten välisen tasa-arvon suhteen. Kukin artikkeli toimii omana kokonaisuutenaan herättäen lukijan ajattelemaan sukupuolipuolten välistä eriarvoisuutta ja sen mahdollistavia tekijöitä. Paikka paikoin kirja on raskasta luettavaa ja asioita toistavaa, mikä tosin lienee erillisistä artikkeleista koostuville kirjoille jossain määrin tyypillistä. Lu-

kijana jäin kaipaamaan analyttisempää otetta ja sukupuolten välisen tasa-arvoidealin selkeämpää auki purkamista. Kokonaisuudessaan kirja toimii hyvänä keskustelun avaajana ammattikasvatuksen kenttää koskevissa sukupuoli-kysymyksissä. Kuten kirjan toimittajat toteavat, ensimmäinen ja tärkeä askel kohti demokraattisempaa ja tasa-arvoisempaa yhteiskuntaa on

ymmärtää, kuinka olemassa olevat sukupuolispesifit rakenteet ja käsitykset ovat kehittyneet kansallisessa kontekstissa, sillä ilman tätä perustietoa kriittisen toiminnan luominen ja tätä toimintaa tukevan yleisen teoreettisen kehikon rakentaminen on ammattikasvatuksen piirissä mahdotonta.

Jatta Herranen